

BELA KRAJINA V UPORU

Janko Jarc

V važnejših obmejnih krajih Bele krajine vzdolž Kolpe in proti Žumberku so bile razpostavljene manjše posadke fašistične obmejne milice, deli centurije IV. Obmejne legije črnih srajc »Monte Nevoso«, poveljstvo centurije pa je bilo v Črnomlju. Tu so bila tudi skladišča, iz katerih se je redno izvrševalo oskrbovanje obmejnih posadk. Za te Transporte so partizani v Miklarjih dobro vedeli in napad nanje je obetal največ uspeha. Tako je bil za soboto, 6. septembra 1941, določen napad in izbran kraj v gozdu, skozi katerega pelje pot iz Črnomlja proti Gribljam.

O napadu samem so nam pri roki sledeča poročila partizanskega izvora:

Slovenski poročevalec 1941: »V noči od 6. na 7. septembra so belokranjski partizani napadli med Črnomljem in Gribljami italijansko trensko kolono. Pri tem so bili ubiti vojaki Cari Disuno, Forni Giuseppe, težko ranjena pa sta bila vojaka Bulbone in Pavan. Na pomoč so prihiteli finančarji in je bil ubit še podoficir Grassini Ugo. Partizani so se brez težav umaknili. V brezmočnem besu dolže Italijani napada nedolžne ljudi.« (SP št. 17 z dne 13. septembra 1941.)

Kočevar Janez: »Po teh likvidacijah (misli na napade na italijanske konfidente) smo napadli fašistično kolono, ki je vozila hrano iz Črnomlja v Griblje; bili so 3 mrtvi in več ranjenih, medtem ko pri nas ni bilo niti ranjenega. Te akcije smo se udeležili: tov. Fabjan Lojze, Jerman Leopold in jaz.« (Akt komande Belokranjskega področja, št. 1377 z dne 5. apr. 1944.)

Košir Franc: »Prva uspešna akcija je bila na cesti Črnomelj—Griblje, kjer je bila napadena fašistična patrula ter sta pri tem padla dva fašista, trije pa so bili ranjeni. Napad je bil izvršen podnevi, izvedli pa so ga Fabjan Lojze, Kočevar Janez, Korelec Franc in še en tovariš, po rodu Srb. Napad je bil izvršen samo s puškami. Uspeh tega napada je bil precej velik, ker so Italijani pozneje hodili v pojačenih patrolah dobro oboroženi. Prav tako so še isti dan pozaprl v Črnomlju in okolici približno 160 ljudi, češ da so sodelovali pri akciji, ali pa da podpirajo partizane.« (Spomini, rokopis, stran 2.)

Romanič Peter: »Po kratkem pozdravu so nama (Romaniču in Ivanu Vajdetiču iz Podgore, ki sta obiskala taborišče v Miklarjih) takoj začeli pripovedovati o akciji na fašiste pri Gribljah. Mlad fant kodrastih las, ki se je udeležil akcije s komandirjem Lojzetom, je stal bos na skali in pripovedoval, kako sta »nišnila« na fašiste na vozu in kako so po vsakem strelu »kapali« z voza na tla. Namen akcije je bil, da bi zaplenili voz in hrano, zato so poslali na drugo stran ceste še enega tovariša, da bi po napadu zgrabil mule, zaseda pa bi krila njegov

odhod. Ker pa sta bila na cesti dva italijanska vozova s približno 7 ali 8 vojaki in ker je takoj za njima privozil še motor s prikolico in s 3 vojaki, ni bilo mogoče zapleniti hrane.

Zanimiva je bila dogodivščina na drugi strani čakajočega tovariša, ki je bil pravzaprav kraljev četnik, Srb. Poslala ga jim je v edinicno organizacija iz Metlike, kjer je ušel iz vojaškega transporta. Ker niso vedeli, koliko je izvežban v streljanju, so mu dodelili nalogo ugrabitve mul. Ko pa se je položaj zaradi velikega števila Italijanov zasukal drugače, kot so predvidevali, se Srb ni mogel umakniti skupno z napadalno skupino in je ostal na drugi strani ceste. Takoj po napadu so obveščeni fašisti besni drveli od vseh strani na mesto napada. Srb, ki ni poznal terena in se ni vedel kam umakniti, je splezal na košat hrast. Fašisti so okrog njega vse prehajkali, vendar ga niso odkrili. Na hrastu je prebil dan do večera in se je šele potem počasi in previdno pomikal od nevarnega mesta. Ker se tudi drugi dan ni vrnil v taborišče, so partizani mislili, da so ga fašisti ujeli. Šele čez pet ali šest dni se je vrnil, potem ko je potoval vsako noč, podnevi pa iz skrivališča iskal smer. Potoval je proti Vinici, Siniemu vrhu do Starega trga, od koder je spoznal hrib Debeli vrh, kjer je prej v to smer hodil na lov.« (Dolenjski list št. 29 z dne 17. VII. 1951, str. 3, članek: »Tako se je začelo.«)

—: »Partizanska četa iz Miklarjev je 7. IX. 1941 izvršila uspešen napad na italijansko fašistično patruljo ob cesti Črnomelj—Griblje. Patruljo so napadli štirje partizani kar podnevi s puškami in ubili 2 Italijana, 2 pa so ranili. Odslej se Italijani niso počutili več varne. Še istega dne, ko je bila napadena patrulja, so Italijani pozaprl v okolici Črnomlja in Adlešičev nad 150 ljudi, češ da so sodelovali pri napadu ali pa podpirali partizane.« (Slovenski poročevalec št. 170, 22. julija 1951, str. 3, članek »Začetek junaških dni Bele krajine.« Članek je po primerjavi z zgoraj navedenimi Spomini Koširja Franca — napisal Košir sam, ali pa je bil po njegovih spominih prirejen.)

Med vsemi temi poročili so nekatere manjše razlike, ki zadevajo čas napada ali imena napadalcev, ki so razumljivo nastale zato, ker so bila vsa — razen tistega v SP iz leta 1941 — zapisana 3 do 10 let po izvršenem napadu. Časovno najbližje je poročilo v Slovenskem poročevalcu, ki pa zmotno navaja čas, pri tipkanju pa so bila pokvarjena tudi nekatera imena italijanskih vojakov, kar je posebej jasno pri imenu Cari, kjer je iz imena Dismo nastalo Disuno, kar je brez smisla. Komentar ponatisa Slovenskega poročevalca te napake ni popravil.

Slika 1. Prostor in sled kuhinje prvih belokranjskih partizanov leta 1941 v drugem taborišču pri Kozlovi vodi

Vse te napake in razlike pa nam popravljajo zadevna poročila italijanskih poveljstev, ki nam obenem potrjujejo bistveno verodostojnost poročila v Slovenskem poročevalcu kakor tudi ostalih, zgoraj navedenih. Ta poročila točno navajajo čas in kraj napada, število in imena napadenih ter pravilno domnevo o številu napadalcev, obenem pa navajajo še vrsto dejstev, ki so napadu sledila in nam tako skupno s partizanskimi poročili podajajo točno in jasno podobo napada pri Gribljah.

Takoj ko je bil poveljnik črnomeljske centurije obmejne milice, Renato Vanna, obveščen o napadu, je o tem telefonsko obvestil nadrejeno poveljstvo IV. Obmejne legije, ta pa poveljstvo XI. armadnega zbora v Planini, ki je še istega dne poslalo poveljstvu 2. armade tale brzojav:

V. P. 46. 6. septembra 1941/XIX
Poveljstvu XI. amadnega zbora
Poveljstvu 2. armade

1/253 Stop Obmejna legija javlja, da je danes proti poldnevu bil vzdolž ceste Črnomelj Griblje izvršen napad iz zasede proti vojakom obmejne milice in finančne straže, ki so vozili hrano v svojo postajo Stop Dva vojaka sta bila ubita, dva druga in finančni stražnik ranjeni Stop Poveljstvo 25. pehotnega (polka) je takoj s kamionom poslalo 40 vojakov za takojšen odpor in preiskavo Stop Nadaljnje poročilo sledi Stop

General Robotti

Naslednjega dne, 7. septembra, pa je centurione Renato Vanna pisal obširno poročilo svojemu poveljstvu, prepis poročila pa je poslal tudi civilnemu komisarju ing. Emiliju Cassanegu v Črnomlju, ki se glasi:

IV. Legione Confinaria CC. NN.
»Monte Nevoso«
Comando Centuria

Št. 699/I/8 Črnomelj, 7. sept. 1941/XIX

Predmet:

Napad na obmejne miličnike — Poročilo

Civilnemu komisarju
v Črnomlju.

Glede na telefonsko sporočilo z dne 6. t. m. pošiljam prepis poročila, kot ga posnemamo iz zaslješvanja preživelih in iz ugotovitev, izvršenih takoj in osebno na kraju samem. Po njih je mogoče na cesti Črnomelj—Griblje izvršeni napad obnoviti približno tako:

Patrulja št. 11 iz oddelka v Gribljah, ki so jo sestavljali obmejni miličnik Bulfone Giuseppe, pomožni miličnik Cari Dismo in pomožni miličnik Forni Giuseppe, je za imenovani obmejni manipel prejela v Črnomlju hrano in se okoli 11.40 vračala.

Tej patrolji, ki je bila po predpisih oborožena s puškami, ročnimi bombami in bodali, sta se pridružila finančni stražnik Pavani Giuseppe, vračajoč se iz Idrije, kamor je šel z rednim do-

voljenjem po svoje osebne stvari, in pomožni miličnik Ruffini Francesco, ki se je vračal na svoje mesto potem, ko je s podpisanim govoril o svojih osebnih zadevah. Ta dva sta bila po predpisih oborožena s pištolami in bodali. Ta skupina petih obmejnih miličnikov je s tovorom živil in zabojem 28 ročnih bomb ter 1026 nabojev, ki jih je dala Centurija za vezbanje, prišla na štirikolesnem vozu, kot je tu običajen, in ki ga je peljal konj tukajšnje vojaške posadke, v bližino petega kilometra poti, ki na tem mestu v neštetih ovinkih in klancih vodi nekaj kilometrov skozi gozdno goščavo, in prehitela majhen prtlačni avtomobil Finančne straže, ki je zaradi okvare sklopke stal, medtem ko se je vozač trudil s popravilom. Malo stran sta čakala neki vicebrigadiere in appuntato (podnadrenik in kaplar).

Pet miličnikov se je zaradi silne vročine — ura je bila približno 12.50 — vsedlo na voz tako, da so Bulfone, Pavani in Forni sedeli spredaj, Cari in Ruffini pa zadaj s hrbtom proti smeri poti. Po nekaj stotinah metrov (od omenjenega avtomobila — J. J.) so bili iz gostega drevja na desni strani, iz razdalje največ 10 metrov, nenadno napadeni s strelji iz vojaških pušk, ki so takoj ubili voznika Fornija ter Carija, težko ranili Bulfoneja, lahko pa Pavanija.

Med pokanjem strelav je Cari, zadet od krogle v čelo, padel z voza; Pavani, ranjen v levo nogo, in Ruffini, ki za čudo ni bil ranjen, pa sta se skoraj istočasno vrgla z njega. Konj se je splašil in se pognal v divji beg in vlekkel s seboj voz s truplom mrtvega Fornija, ki je še držal vajeti v rokah, in z ranjenim Bulfonejem, ki mu je po kakih 60 metrih uspelo, da se je zvalil z voza, medtem ko so iz zasede še vedno padali strelji. Na te sta spočetka odgovarjala Pavani in Ruffini z revolverji, kasneje pa Ruffini s puško pokojnega Carija.

Istočasno je pripeljal prtlačni avtomobil finančne straže in se zaradi streljanja ustavil kakih 100 metrov od kraja spopada.

Z orožjem v rokah so trije finančni stražniki pritekli na mesto in odprli ogenj na napadalce; vozač avtomobila je vzel ročno bombo mrtvega miličnika in jo je vrgel v gozd, appuntato Grazzini pa je padel, ranjen v prsni koš. V svoji pomoči se je posebno gnal omenjeni vozač, ki je naložil ranjenega zadnje imenovanega in z veliko brzino odpeljal proti Črnomlju, kjer je napravil alarm. Malo zatem se je iz Gribelj na zasebnih kolesih pripeljala skupina obmejnih stražnikov in dala prvo pomoč obema ranjenema. Podpisani je bil o dogodku obveščen ob 13. uri po kurirju poveljnika čete finančnih stražnikov in bil istočasno pozvan k poveljniku črnomeljske posadke, polkovniku Carpittelli. Ta je dal podpisnemu takoj na razpolago nižjega častnika 25. pp. s 40 možmi in 6 puškomitraljezi na štirih avtomobilih. Odpravi se je prostovoljno priključil poveljnik tenence kraljeve finančne straže. Obenem me je komisar javne varnosti dr. Battaglia prosil, da bi smel na drugem avtomobilu priključiti dva agenta s policijskimi psi. Ko sem prišel na mesto, sem odredil prevoz obeh ranjenih miličnikov v vojaško bolnišnico, dal zastražiti oba mrtva in zaslíhal Ruffinija, ki mi je trdil, da je v enem izmed morilcev prepoznal moža pošne uradnice iz Adlešičev. Na podlagi te dragocene informacije sem prosil komisarja, ki je prišel skupaj s karabinjerskim poročnikom, da izvrši zadevno aretacijo. Potem sem uredil dve večji patrolji,

ki so ju sestavljali: agent s psom, dva obmejna miličnika, dva karabinjerja in 10 vojakov. Prva, da pod poveljstvom podpisanega pregleda gozd severno od ceste, druga, da pod poveljstvom karabinjerskega poročnika pregleda gozd južno od ceste.

Pogon je ostal brez uspeha.

Treba je poudariti, da so se morilci postavili za drevesi na desni strani ceste v smeri proti Gribljam in ne dalj kot 10 metrov od nje. Položaji — (štirje) — so bili spretno zakriti s streljo in zvitimi vejami. V bližini smo našli 6 praznih stročnic za naboje. Strelcov, ki so zadeli svoj cilj, je bilo 8. Ostale so napadalci izstrelili, ko so se umikali v gozd. Domnevno je bilo oddanih najmanj 20 strelcov proti miličnikom in finančnim stražnikom, napadalec pa ni bilo manj kot 4.

Popoldne 6. in dne 7. je bilo zaprto veliko število sumljivih oseb.

Javljam odlično vedenje miličnika Pavanija Giuseppe, ki se ni dal prepeljati s prtljažnim avtomobilom, čeprav je bil ranjen pri prvih streljih, ampak je ostal na položaju in je z ognjem odgovarjal napadalcem.

L. S.

Poveljnik
centurione Renato Vanna

V poročilu omenjeni karabinjerski poročnik je bil poveljnik črnomeljske karabinjerske tenence, Augusto Fabri, o katerem je črnomeljski civilni komisar v svojem priporočilu za odlikovanje ob Fabrijevem odhodu iz Črnomlja v novembru 1942 glede na napad pri Gribljah napisal tole:

»Po napadu iz zasede pri Gribljah 6. septembra 1941, pri čemer sta bila ubita dva obmejna miličnika, je tenente Fabri brez obotavljanja takoj odhitel na pomoč ranjenim in je z nekaj možmi preiskoval območje spopada.

Ob tej priliki je bilo na podlagi zapovedi o množičnih aretacijah zaprtih mnogo stotin oseb in tudi en domneven član bande, ki ga je prijavil miličnik, češ da ga je videl sodelujočega pri napadu.«

Po pričevanju udeleženca napada Kočevarja Janeza in prič, ki so neposredno po napadu poslušale poročila o napadu, ter objavi v Slovenskem poročevalcu in po poročilu Renata Vanne je napad pri Gribljah na kratko takole mogoče obnoviti:

V soboto, 6. septembra, so bili v opoldanskih urah na cesti Črnomelj—Griblje nekako v bližini petega kilometra v zasedi štirje partizani: Fabjan Lojze, komandir čete v Miklarjih, Jerman Polde, Kočevar Janez in srbski vojak neznanega imena. Prvi trije so bili v zasedi na desni strani ceste, Srb pa na levi. Okoli 12,30 se je na vozu z živežem in municijo za gribeljsko posadko pripeljala tričlanska patrolja, ki so jo sestavljali fašisti obmejne milice Bulfone Giuseppe, Cari Dismio in Forni Giuseppe. Z njimi sta bila še

v Griblje vračajoča se pomožni miličnik Ruffini Francesco in finančni stražnik Pavani Giuseppe. Nekaj sto metrov od zasede je stal na cesti v smeri proti Črnomlju majhen tovorni kamion finančne straže, s katerim sta se poleg vozača vozila še finančni podnarednik neznanega imena in kaplar (appuntato) finančne straže, Grazzini Ugo.

Takoj po prvih streljih iz zasede sta bila Forni in Cari ubita. Bulfone težje, Pavani pa lažje ranjen. Ruffini je ostal nepoškodovan. Cari in zadnji trije so drug za drugim popadali z voza — »kapali so z voza«, kot je pripovedoval partizan Romaniču v taborišču — voz pa je splašeni konj vlekel dalje po cesti z mrtvim Fornijem vred. Pavani in Ruffini sta na strele odgovarjala z revolverji in puško. Medtem je pribrzal avtomobil finančne straže in se ustavil kakih sto metrov od kraja napada. Iz avtomobila so skočili vozač in oba finančna stražnika ter posegli v boj. Grazzini Ugo je bil takoj zadet v prsi in vozač ga je z vso naglico odpehnil v Črnomelj, kjer je alarmiral tamošnja poveljstva. Ker je konj z vozom ušel po cesti in je napadeni patrolji prišla nenadejana pomoč, so se partizani pričeli med streljanjem umikati. Slabo uro po napadu so na kraj spopada prišli iz Črnomlja na štirih avtomobilih vojniki 23. pp. »Como« s priključenimi karabinjerji in policijskimi agenti, iz Gribelj pa so se že pred tem na zasebnih kolesih pripeljali miličniki gribeljske posadke. Preiskovanje gozda na obeh straneh ceste je sicer odkrilo položaje partizanske zasede, našli so tudi prazne naboje, drugih sledov za partizani pa ne. Srbski vojak, ki ni mogel priti v stik s tremi partizani, se je rešil tako, da je zlezal v krošnjo košatega hrasta in je prišel v taborišče šele peti ali šesti dan.

Napad je v svojem glavnem namenu, zadetih živo silo okupatorske vojske, uspel. Iz-

Slika 2. Na tem prostoru med skalami je stal šotor prvih belokranjskih partizanov v avgustu in septembru 1941

med osem neposredno v boj zapletenih sovražnih vojakov sta bila na mestu dva ubita, dva sta bila težko, eden pa lahko ranjen. Težko ranjeni Grazzini Ugo je ranam podlegel. Partizani niso imeli izgub. Voz z municijo jim je seveda ušel.¹

Streli napada pri Gribljah so na široko odmevali po vsej Beli krajini, med italijanskimi vojaki pa napravili preplah, ki so ga poveljstva skušala pomiriti z izredno ostrimi ukrepi proti civilnemu prebivalstvu. Generalu Robottiju je služil ta napad za vrsto strogih navodil in ukazov, s katerimi je svojim vojakom dajal polnomočja za izvrševanje kakršnih koli samovoljstev in nasilstev.

Da so najprej pobesneli fašisti, bodisi v uniformah fašističnih vojaških formacij ali policijske in varnostne službe, bodisi civilne uprave, je razumljivo, ker so padli ali bili ranjeni v pretežni večini ravno člani fašističnih formacij. Obenem s karabinjerji, ki jim je zapovedoval zagrizeni in fašistično usmerjeni poročnik Augusto Fabri, so takoj začeli z množičnim zapiranjem prebivalstva v Gribljah, Adlešičih in okoliških vaseh, predvsem pa so zaprli vsakega moškega, ki so ga to popoldne našli na cesti ali na polju. Prav tako so drugega dne, v nedeljo 7. septembra, aretirali veliko množico oseb v Črnomlju in se pri tem posluževali že znane načina: po jutranji maši in v teku popoldneva so zaprli vse moške, ki so kot običajno, vsako nedeljo prišli iz okoliških vasi v Črnomelj in se ustavljali na trgu ali se gnetli po gostilnah. Da je bilo med njimi mnogo Črnomeljčanov, je razumljivo. Točnega števila aretiranih sedaj nismo mogli ugotoviti, šlo je pa gotovo v stotine, kot to navaja civilni komisar Cassanega v omenjenem poročilu o Fabriju, dokazujejo pa to med drugim tudi ponovne prošnje črnomeljskega komisarja Javne varnosti in poveljnika karabinjerjev, da jim naj pošljejo kamione »za prevoz številnih aretirancev«. Kljub vsemu temu pa Italijanom v tem času ni uspelo zaslediti jedra uporniške organizacije in so si v tem prišli nekoliko bolj na jasno šele po preiskavah in izpovedbah, ki so sledila katastrofi na Gorenjih Lazah v začetku novembra 1941.

Kot je iz ohranjenega sovražnega arhivskega gradiva razvidno, je bil drugi, ki je po napadu pri Gribljah naravnost zdivjal, poveljnik XI. arm. zbora, general Mario Robotti, ki je bil takrat s svojim poveljstvom na samotnem gradu knezov Windischgratzov v Planini na Notranjskem. Še istega dne, 6. septembra, ko so se na njegovem poveljstvu stekale brzojavke divizijskih ka-

rabinjerjev iz Novega mesta in poveljstev finančne straže in obmejne milice, ter je bila vest o napadu iz Planine dalje brzojavljena poveljstvu 2. armade v Karlovac, je Robotti poslal divizijama Granatieri di Sardegna in Isonzo žolčen fonogram, ki se glasi:

Iz poveljstva XI. armadnega zbora

Poveljstvom obeh divizij za obvestilo vseh posadk I/2334 Stop Sporočam, da so danes proti poldnevu komunistični morilci vzdolž ceste Črnomelj—Griblje napravili zasedo proti obmejnim miličnikom in finančnim stražnikom, ki so vozili živež v svojo postajo, in ubili dva miličnika, tri pa ranili. Divjaško rovarstvo zahteva popolne in najzdatnejše varnostne mere in nadvse odločen in skrajšen protiužrepanje proti vsakemu poskusu napada. Treba je podvzeti vse varnostne mere, vsak premik čet, vstevši patrolje, mora biti predmet priprave, ki bo sposobna zagotoviti popolno varnost naših vojakov.

Potrđiti prejem.

General Robotti

Na Robottijevo brzojavko poveljstvu 2. armade v Karlovcu o napadu pri Gribljah je 7. septembra 1941 odgovoril general Vittorio Ambrosio takole:

Št. 8432. Karlovac 7. 9. 1941 ob 12.50.

V teh dneh so bile v Sloveniji naše patrolje za zaščito prog ali manjše skupine vojakov v službi napadene iz zased in utrepele izgubo. Nobena izguba pa ni bila prizadeta nasprotnikom, ki so ostali nepoznani. Dejstva kažejo, da so bili naši presenečeni in naše patrolje majhne. Da bi se izognili podobnim dejanjem in takoj ukrotili napadalce, želim, da takoj uporabite vse mere, ki jih narekuje krajevni razvoj položaja in ga ugotove tudi poveljstva manjših enot. Zato okrepite patroljo kot predpisano z okrožnico 3400/N8, odst. D z dne 23. aprila 1941.

General Ambrosio

To brzojavko je poveljstvo XI. C. A. 9. IX. 1941 razposlalo vsem podrejenim poveljstvom z aktom št. 02/7847 s pripombo:

N8, odst. D okrožnice 3400 z dne 23. aprila 1941 se glasi:

»Čete naj takoj odidejo v določene predele s ciljem, da napravijo na prebivalstvo vtis, da so naše enote povsod prisotne in v pripravljenosti.« (Zbornik, str. 368.)

Robottijev bes, ki ga kaže zgoraj navedena brzojavka divizijama in kasnejši akti, je izviral iz dveh dejstev:

a) Začasno izgubljena bitka v sporu s civilno oblastjo Visokega komisarja Emilija Graziolija o načinu »pomirjenja« novo ustanovljene »ljubljske pokrajine.« pri čemer je Robotti očital policijski oblasti, da ni sposobna uničiti uporniškega gibanja, kar je Robottija in njegovo poveljstvo pripeljalo, kot sam pravi, v »karanteno« na grad v Planini.

b) Vse pogostejši napadi na njegove vojake, pri čemer je bil ravno štiri dni pred Gribljami ubit pri Radohovi vasi tenento Livio Zanini s svojim spremljevalcem vred.²

V teh in drugih svojih navodilih in ukazih je Robotti hotel popolnoma spregledati gverilsko taktiko partizanskega bojevanja, ki se načelno nikjer ne more in noče spuščati v frontalne borbe s sovražnikom. Zato je psoval partizane s strahopetci in zahrbtneži, morilci in zločinci, ki da se ne upajo postaviti v odkriti boj in le iz zased prelivajo »nedolžno« italijansko kri, ki naj bi »plemenitila« ta barbarski, pod rimski jarem uklonjeni rod. Na tihem pa je seveda Robottija glodalo tudi moreče spoznanje, da njegovim vojakom še marsikaj manjka do starorimskega vzora osvajalcev sveta, zato je v štirih dneh po napadu poslal svoji vojski vsaj dve povelji, v katerih glede na napada pri Radohovi vasi 2. septembra in pri Gribljah 6. septembra takole grmi:

»Poudarjam nujnost, da je treba z največjo odločnostjo, z največjo ostroostjo pokazati odpor proti tem komunističnim morilcem.

Vojakom je znova treba predočiti, da smo neprestano v vojni in da v Sloveniji dejstvo, da nismo na neposrednem bojišču, ne izključuje zagrizene in nasilne oblike boja, ki jo uporabljajo zavistni komunisti v blaznem upanju, da pomagajo bojujočemu se in ponovno poraženemu boljšeizmu. Vsako udejstvovanje na katerem koli kraju in v katerem koli dnevnem ali nočnem času mora biti zato pripravljeno s prav vsemi ukrepi, z vsemi varnostnimi ozir, ki jih je treba uporabljati v sovražni deželi. Samo tako bo življenje naših oficirjev in naših vojakov lahko do največje možnosti obvarovano in bo vsako delovanje pri vsakem nastopu čet za vzdrževanje javnega reda lahko dalo učinkovite sadove.

Odpor naj bo torej — ponavljam — vedno skrajšen in odločen proti vsakemu poskusu napada.

Bolje je, da plača kdo od teh komunistov, čeprav ni očitno in povsem kriv, kakor da bi naši vojaki morali še dalje trpeti njihova sabotažna dejanja.

Vedno bodo imeli vso mojo podporo vsi, ki ne bodo samo v zatiranju temveč tudi v preprečevanju dela zlonamernih delovali s potrebno odločnostjo.« (Akt Poveljstva XI. Armadnega zbora, št. 02/7820 z dne 8. septembra 1941. — Prim. Zbornik, str. 371.)

Dva dni kasneje pa je s posebnim ozirom na okolnosti, v katerih so bili vojaki v Gribljah presenečeni z napadom, zapisal:

»Potek obžalovanja vrednega dogodka dokazuje pogubno nezavestnost, s katero hodijo naši vojaki po ozemlju, ki je očitno sovražno, in po katerem se javno potikajo morilci in teroristi, ki so sklenili, da prizadenejo največjo škodo sposobnosti udejstvovanja naših oboroženih sil.

Odrejam, naj bo dogodek raztolmačen vsem podrejenim vojakom in naj bo vsem dobro vtisnjeno v pamet, da se je podobnih napadov bati vedno ob katerem koli času in na katerem koli kraju ljubljanske pokrajine.

Vojak, ki mora iz katerega koli vzroka iti iz enega kraja v drugi, ne sme misliti na prijeten izlet, ampak na borbo proti prekanjenim hudo delcem, ki so na preži in ki se lahko nenadno pojavijo s smrtnonosno zasedo. Treba je poudariti, da taka dejstva poleg tega, da lahko povzročijo smrt preprostih neprevidnežev, napravljajo s svojimi uspehi sovražnika, ki vse bolj izboljšuje svoje metode na škodo naših vojakov, vedno bolj prešernega in tako vedno bolj zmanjšujejo ugled naših oboroženih sil na tem področju.

Imeti je treba vedno pogum presenetiti, in ne dati se presenetiti, brez nadaljnega ubiti sovražnika, ki iznenada napada, in ne dati se ubiti, maščevati naše mrtve, ne pa večati njih število.

Preveč naše krvi je že oblilo to naše zasedbeno področje, žal, ne v odkritem in poštenem boju, temveč v zasedah zločincev, ki se ne bi upali napadati iz obraza v obraz. Treba je zato v vsakem trenutku uporabljati vojne metode; podnevi in ponoči, na počitku in na premiku, na vsakem položaju in v vsakem trenutku naj bo puška vedno pripravljena, bajonet vedno nasažen, ročna bomba vedno pri roki, da doseže morilca, ki se vedno lahko iznenada pojavi.« (Akt Poveljstva XI. Arm. zbora št. I/2590 z dne 10. septembra 1941.)

Poleg teh in podobnih zapisanih ukazov pa je Robotti preko svojih podrejenih divizijskih, polkovnih in bataljonskih poveljnikov dal vojakom še strogo zaupna ustna naročila in ukaze za njih ravnanje in vedenje v okupirani Sloveniji, ki so zapovedovala takojšnjo uporabo orožja, če se le kakemu vojaku zazdi, da mu hoče kak Slovenec kaj hudega storiti. Še več, obljubljal je za nagrado enomesečni dopust za vsakega, ki bi s tako utemeljitvijo ubil civilno osebo. Vojakom je bilo zapovedano, da smejo izven vojašnic hoditi le najmanj v troje s puškami v rokah in s prstom na petelinu. Da je bila

Slika 5. Izvir vode nad Miklarji, imenovan »Škrlinec«, kjer so dobivali vodo prvi belokranjski partizani, dokler so se zadrževali v prvem taborišču

s tem dana vojakom možnost najbolj samovoljnega nasilstva, nam dokazuje nekaj dni za temi Robottijevimi okrožnicami in brzojavkami pisano pismo italijanskega vojaka Petrozzija Daria, ki je iz Ljubljane pisal svojemu prijatelju Silviju Romagnoliju v Trst dobesedno tole:

»Kar se tiče prostega izhoda, hodimo sedaj v troje, oboroženi z nabito puško in imamo povelje, da streljamo na vsakogar, ki bi vojakom storil kaj slabega. Zdaj se bomo pa lahko zabavali. V ostalem dobimo mesec dni dopusta, če ubijemo kakega civilista.« (»Internacije«, str. 143, dokument št. 51 a do 51 c)

Pisec tega pisma, zaplenjenega po vojaški cenzuri, je bil kaznovan samo s petimi dnevi zapora, ker je v pismu sporočal — vest vojaškega značaja, ki se ne sme razširjati!

Iz povedanega je jasno, da je napad pri Gribljah uspel tudi v drugem, širšem in globljem cilju: vznemirjena in alarmirana je bila vsa italijanska in okupacijska vojska in prav ob Radohovi vasi in Gribljah je poveljstvo XI. Armadnega zbora bolje spoznalo kot civilna oblast, da nima opravka le s posameznimi, spontano nastajajočimi in med seboj slabo ali sploh ne povezanimi akcijami nekih na pol upornikov, na pol banditov, temveč s smotrno organiziranim in vojaško trdno vodenim, široko zasnovanim uporom, katerega borci lahko napadejo ob »katerem koli času in na katerem koli kraju ljubljanske pokrajine«. Zato je zabičeval svojim vojakom, da so še vedno v vojni in na bojišču, ne pa kje v miroljubnem zaledju, kar je nekaj tednov kasneje iznova podčrtaval tudi tedanji poveljnik 2. armade general Vittorio Ambrosio. Njegov naslednik general Mario Roatta pa je v uvodu svoje proslule »Okrožnice 3C« v začetku marca 1942 ugotovil: »Vojna, ki jo bojujemo na Balkanu, je prav taka vojna, kot tista, ki jo bojujemo v Afriki ali na vzhodnem bojišču proti Rusiji.«

Istega dne, kot je bil izvršen napad pri Gribljah, je italijanska straža pri mostu na Otovcu našla zaboj z 28 šaržerji nabojev za puške tipa Mauser in Manlicher, ki je bil očitno namenjen skupini v Miklarjih, naslednjega dne pa pri cestnem podvozu zahodno od črnomeljske postaje zaboj eksploziva, ki naj bi najbrže služil za razstrelitev proge.

Tiste dni je zapustil taborišče v Miklarjih Janko Stariha in prešel v novomeško skupino na Brezovi rebri. Prav takrat se je tudi črnomeljska skupina preselila v novo taborišče pri Kozlovem zdencu (ali Kozlovi vodi) pod Debelim vrhom v bližini Tanče gore.

V to taborišče je prišla približno teden dni po napadu pri Gribljah prva skupina iz metliškega odseka. Sestavljali so jo tovariši Ivan Černič iz Metlike, Ivan Kopinič iz Radovičev ter Franc Obrul in Franc Matjašič iz Rosalnic.

Ivana Černiča so Italijani v Metliki takoj po napadu pri Gribljah zaprli, čemur bi se lahko izognil, če bi poslušal nujna svarila Anice Ivec in Ivana Malešiča, takratnega župana. Ko so ga zopet izpustili, je porabil prvo priliko in z imenovanimi tovariši odšel k črnomeljskim borcem, s katerimi je bil kot trgovski pomočnik v Borkovi trgovini v Črnomlju v najtesnejši zvezi.

Ti prvi metliški partizani so se zbrali pri Ivčevih v Metliki, od koder sta jih Anica in brat Anton spremljala na zvezo k mostu čez Sušico na semiški cesti, na kraju, ki ga imenujejo Na lokah. Ker najavljene zveze do 2. ure zjutraj ni bilo, so odšli sami in nesli s seboj v taborišče rdečo svileno zastavo z uvezenim srpom in kladivom, ki sta jo izdelali tovarišici Anica Ivec in Slava Fir.

Po napadu pri Gribljah je bila že iz novega taborišča izvršena likvidacija Alojza Šuteja iz Brezovice pri Nemški Loki. Šutej, 36-letni krčmar slovenskega rodu, je bil znan hitlerjevski priganjač in denunciant, ki je ovajal naše ljudi. Napad nanj je bil izvršen vsaj 19. septembra, ker je s tem dnem datirana osmrtnica v 39. številki Gottscheer Zeitung, z dne 25. septembra 1941. Tone Jelenc in Lojze Fabjan sta še z dvema tovarišema odšla na Brezovico, sama stopila v gostilno, tovariša pa sta ostala v zasedi. Šuteju sta se zdela gosta nekam sumljiva in je na tihem obvestil karabinjerje. Ko sta Jelenc in Fabjan počasi popila naročeno, je Jelenc stopil k plačilni mizi, da poravna račun, pri tem pa potegnil revolver in Šuteja ustrelil. Pri ubitem sta pustila listek z napisom: »Tako se bo zgodilo z vsakim izdajalcem slovenskega naroda.« Nato sta se hitro odstranila, v tem pa so na motornem kolesu že priropotali poklicani Italijani, vendar je napadalcem uspelo umakniti se brez škode.

20. septembra so neznanci ob 20,30 oddali dva strela proti straži baterije 25. p. p. v Črnomlju. Italijani so odgovorili z divjim streljanjem, ki pa je ostalo brez uspeha. Streljal je gotovo član črnomeljske skupine, ki je bila še doma.

Semiška skupina, ki so jo konec avgusta in v septembru sestavljali zgoraj omenjeni trije ilegalci, iz »legale« pa so sodelovali z njimi na sestankih, v propagandi in akcijah Nande Kapš, Maks Nampel, Jože Plut in

Ivan Bukovec, po domače imenovan Smile, je v septembru — če upoštevamo Cuznarjevo izjavo — drugič poskusila z miniranjem postajne vodovodne črpalke pod kolodvorom v Rožnem dolu. 17. septembra ponoči so vdrli v nezastraženo poslopje in položili k strojem zaboj razstreliva, ki so ga dobili iz skladišča črnomeljske skupine, ter prižgali zažigalno vrvico. Ta pa je bila pokvarjena in je ugasnila, preden je pritrlela do razstreliva. Po nekih trditvah so poskusili kar s 15 vrvicami, pa so vse odpovedale. Edino korist od tega podjetja je skupina imela s tem, da je odnesla dva gonilna jermena, ki sta jim služila za podplate. Naslednjega dne so Italijani razstrelivo našli in odslej stalno stražili tudi vodno črpalko pod kolodvorom.

V Pribišju nad Rožnim dolom je živel ta čas znani italijanski konfident, čevljar Radovan, po rodu Novomeščan. Kot konfidenta ga omenjajo tudi italijanski uradni akti. Franc Košir in Karel Brunškole sta odšla proti Pribišju, da ga kaznujeta. Srečala sta ga, ali Koširju je odpovedal revolver in Radovan je pobegnil. Verjetno je to bilo okoli 10. oktobra, ker so karabinjerji divizije »Isonzo« 14. oktobra javili v Ljubljano, da sta po prijavi žene, ki staneje pri železniškem predoru pri Lazah, prišla dva oborožena človeka in prenočila v njenem seniku ter ji zagrozila s smrtjo, če bi ju prijavila. Ženska je bila Kočevarica in je tudi ob katastrofi na Gorenjih Lazah napotila po napačni poti in v smrt dva borca Prve belokranjske čete, ki sta ušla italijanskemu obroču na Gorenjih Lazah. Tudi Radovan je oba napadalca, ki ju je poznal, prijavil, ker so zatem karabinjerji še z večjo vnemo iskali Koširja in Brunškoleta.

V zač. oktobra je povzročila pri Italijanih novo razburjenje tudi gradaska skupina. V noči med 3. in 4. oktobrom sta po 21. uri šla iz Kloštra proti Gradacu Slavko Cerjanec in Kaplan. Pri železniškem prelazu sta naletela na italijansko stražo treh mož, ki ju je pozvala s klicem »Stoj!«, na kar se je caporal maggiore Narciso Donatello približal, da bi ju legitimiral. Slavko Cerjanec pa je namesto legitimacije potegnil revolver in ga z dvema streloma ubil, nato pa s tovarišem v temi izginil. Tako sta rešila sebe in orožje, ki sta ga to noč nabrala za svojo skupino. Zakasnelo streljanje preseščene straže in takojšnje preiskave v vasi in okolici so ostale brezuspešne. Robotti je takoj 5. X. odredil, da odidejo v Gradac vojaki II. bat. 23. pp. iz Semiča s kara-

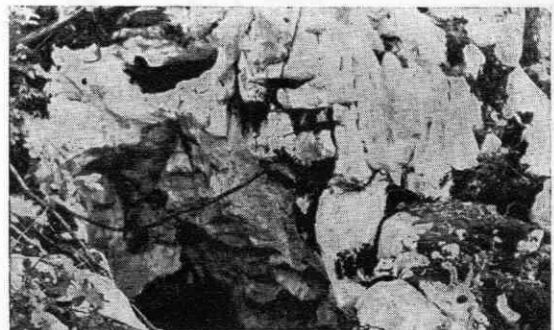
binjerji in organi javne varnosti s policijskim psom ter izvrše obširne preiskave in je o teh svojih ukrepih obvestil 2. armado. Uspeha seveda tudi ves bataljon s karabinjerji in policijskim psom ni dosegel. Kako je bil Robotti ob tem napadu razkačen, kaže dovolj brzojavka, ki jo je iz svoje »karan-tene« na Planini poslal podrejenim divizijskim poveljstvom in ki se glasi:

»Da se po zasedi na patroljo Zanini, po napadu na finančno stražo v bližini Črnomlja in po danih ukazih, da je treba z vsemi vojaškimi ukrepi postopati proti neznancem, posebej ponoči dogajajo še taki primeri kot sinoči, je naravnost neverjetno. Prosim za najstrožjo ugotovitev odgovornosti zaradi pomanjkljivih jasnih navodil in za nujno obvestilo o tem.«

9. oktobra je poveljstvo XI. C. A. zopet naročalo diviziji »Isonzo« najstrožje preiskovanje civilnih oseb posebno na kolodvorih, in skrajno pozornost, da bi lahko v potrebi »z orožjem udušili vsak poskus napada ali bega v trenutku, ko bi bila pozornost stražarjev obrnjena na preiskavo, kot se je to zgodilo patrolji 23. pp. v Črnomlju (pravilno: Gradacu). 11. oktobra pa je Robotti — sedaj na ukaz 2. armade — zapovedal poostreno budnost ob železniških progah in zahteval, naj bodo straže oborožene z ročnimi bombami.

Ni se še to razburjenje poleglo, že jim je novo pripravila semiška skupina.

Ta se je medtem pripravljala, da posveti tudi Kočevarjem, ki so se takrat že pripravljali na »vrnitev domov v Rajh«, to se pravi na slovensko Krško polje in na Bizeljsko, od koder so Nemci že pripravljali nasilno preselitev vseh Slovencev v pravi rajh, v Šlezijo (preselitev uradno objavljena 20. oktobra 1941). Semiška skupina je v noči med 12. in 13. oktobrom napadla Blatnik nad Semičem, kjer se je takrat mudila cenilna komisija »Nemške preselitvene druž-

Slika 4. »Shramba« nad kuhinjo pri Kozlovi vodi. V tej luknji med skalami so imeli partizani hrano. Viden še jesenov kol, na katerem so imeli obešeno meso

be.« Pri napadu so izstrelili kakih 20 strelcov (italijansko poročilo), zažgali 4 gospodarska poslopja in vrgli dve, po drugem poročilu pa tri ročne granate v hišo, kjer je stanoval nemški cenilec Anzelm Kase iz Berlina, Behrenstrasse 14. Kase je bil pri tem lahko ranjen v kolk, 4 seniki pa so zgoreli in je bil ogenj pogašen šele ob 5.30. Škode je bilo kakih 70.000 lir. Da je ta napad Italijane posebno prizadel, ker je bila napadena nemška narodnostna manjšina, je razumljivo. Vojaška in civilna oblast sta hiteli z ukrepi, da bi Kočevarje zavarovali pred podobnimi napadi, še bolj pa potem, ko je 18. oktobra v zadevi interveniralo tudi nemško veleposlaništvo v Rimu. To je poslalo italijanskemu ministrstvu za zunanje zadeve akt, ki ga je ministrstvo v prepisu takoj razposlalo Vrhovnemu poveljstvu italijanske vojske, ministrstvu vojske, ministrstvu za notranje zadeve — Glavni upravi javne varnosti — in Visokemu komisariatu v Ljubljano. Akt se glasi:

»Nemška ambasada javlja: V noči med 12. in 13. oktobrom so komunistični teroristi z ročnimi bombami napadli nemškega državljana Kaseja Anzelma, cenilca Nemške preselitvene družbe iz Berlina, Behrenstrasse 14, v njegovi spalnici na Blatniku. K sreči je bil le lahko ranjen. Istočasno so na Blatniku podtaknili ogenj in so 4 seniki zgoreli. Visoki komisar je na predstavko nemškega konzula v Ljubljani takoj odredil okrepitev garnizije v Kočevju in dovolil, da sme vsak Kočevjar nositi orožje. Treba bi bilo na Kočevskem prekiniti cenitev, dokler se varnost popolnoma ne vzpostavi.

Prosimo, da bi poleg ukrepov, ki jih je podvzel Visoki komisar, izvolili izdati vse potrebne varnostne ukrepe zaradi skorajšnje preselitve nemških državljanov iz Kočevske.«

Zunanje ministrstvo dalje pripominja, da je dalo nemški ambasadi vsa potrebna zagotovila in naroča, da naslovni najvišji uradi in poveljstva za to tudi poskrbe.

Ko je Robotti dobil ta akt v roke, je nanj napisal: »Dati vse, kar zahteva Visoki komisar.«

21. oktobra je prišla v Kočevje 128 članov močna nemška izselitvena komisija. Za njeno varnost v Kočevju samem je skrbelo — 100 sardinskih grenadirjev.

Vse to spričuje dovolj, kako v živo so zadeli strelji in bombe na Blatniku, čeprav niso povzročili nobene smrtne žrtve. Po drugi strani pa so strelji na Blatniku še bolj razdražili Kočevarje, ki so odslej še z večjo zagrizenostjo zasledovali partizane in se znašali nad njimi, kar bo pokazala zlasti tragedija na Gornjih Lazah.

Kaznovalna roka črnomeljske skupine se je tri dni za napadom na Blatnik drugič

dvignila proti domačim izdajalcem. To pot je zadela italijanskega konfidenta in ova-duha Marka Miheliča. Ta je šel 16. oktobra zjutraj iz Sodevcev proti Črnomlju, se pridružil nekemu vozniku in se opiral na voz, mesoč s seboj za črnomeljske karabinjerje in fašističnega komisarja seznam pristašev osvobodilnega gibanja iz tamkajšnje okolice, kot so to dognali napadalci, ki so ta seznam našli pri njem. Mihelič je bil vsej bližnji in daljni okolici znan kot velik pobožnjak, kar ga pa ni motilo, da bi svoje neuravnovešene čutnosti ne raztresal po vsej okolici, italijanski posadki v Starem trgu pa je bil na uslugo tudi s svojim zvodništvom in ji iz sosednje Hrvaške »dobavljal« — ustrezno blago. Da je bil Mihelič za Italijane pomembna konfidentska krea-tura, se vidi iz pripombe, ki jo je Robotti lastnoročno zapisal na poročilo CC. RR. XI. C. A. števil. 17/208 z dne 17. oktobra 1941 o Miheličevem umoru: »*Naš konfident. — Treba poročati Armadi.*« Tej pripombi je dodal poveljnik karabinjerjev pri XI. C. A., polkovnik Luigi Brucchietti: »Že poskrbel oddelek „I“ (= Informazioni = obveščevalni oddelek) divizije Isonzo.« Da ga je kot konfidenta poznal tudi predstavnik fašistične stranke na Vinici, Ermanno Callegaris, dokazuje njegovo poročilo, ki se glasi:

Predmet: tedensko poročilo št. 6

Delov. št. 88

P. N. F. Centro assistenza

Vinica

Vinica, 18. oktobra 1941 XIX

Vincere

Pokrajinski zvezi podpornih centrov
Ljubljana

Inspektoratu cone Črnomelj

Politika

Nič, kar bi bilo važno poročati.

Poročnik Robles iz CXI. mitraljeskega bataljona, oddelka v Starem trgu, je 16. t. m. poslal poveljstvu tukajšnje posadke tole poročilo:

Dne 16. t. m. so našli na cesti, ki pelje v Črnomelj, okrvavljeno moško truplo. Brigadir kr. karabinjerjev iz Predgrada je odšel na kraj zločina.

Okoli 8.30 ure je potujoči prodajalec (krošnjar) Marko Mihelič pok. Jurija, 65 let star iz Sodevcev 17, šel peš v Črnomelj, opirajoč se na voz, in bil z dvema kroglama zadet v glavo. Vzeli so mu listino in uro.

Malo stran od trupla so našli štiri neizstreljene naboje, enega udarjenega z udarno iglo in dve prazni stročnici.

Mihelič je skromno govoril italijanski, bil je naš konfident.

Ne da se ugotoviti, ali je vzrok zločina rop ali je političen.

Ermanno Callegaris l. r.
Poveljnik centra

V Malem Nerajcu je bil neki Anton Turk prav tako na glasu, da je italijanski zaupnik. 20. X. je partizan Tone Jelenc z enim tovarišem odšel tja, streljal nanj, ga lahko ranil, a zadel po nesreči tudi Fr. Kobetiča.

28. oktobra pa je osvobodilni pokret zlasti na področju Vinice in Starega trga zadel težak udarec. Tega dne so italijanski vojaki ubili znanega in splošno priljubljenega naprednega kmeta Franca Špeharja iz Gorice pri Sinjem vrhu, ki se je že vse preteklo desetletje kar najživahneje udeleževal vsega političnega življenja v Beli krajini. Da je bil izdan on, kakor tudi njegov tovariš Michael Mukavec, ki sta bila oba aktivista Osvobodilne fronte, dokazuje način njune aretacije in njune smrti. 27. oktobra sta prišla dva agenta javne varnosti v spremstvu treh vojakov in petih karabinjerjev ter ju aretirala, odvedla v župnišče in ju zaprla v tamkajšnji kleti. Drugo jutro jih je omenjena patrolja vodila proti Črnomlju. Ko so prišli na razpotje pri Sinjem vrhu, imenovano Razvaje, so Italijani vzeli orožje v roke in ju ustrelili. Da bi pred nadrejenimi in javnostjo prikrili ta zločin, so uradno poročali naprej, da je prišlo pri vasi Gorici do spopada s komunisti, potem pa zopet trdili, da sta jim aretiranca hotela pobegniti, ter da so tako ravnali samo po navodilih in ukazih višjega poveljstva.

Prav za konec oktobra je skupina pri Kozlovem zdencu pripravljala napad na otovski viadukt z namenom, da ga razstreli. Medtem pa je že prišlo povelje Glavnega poveljstva za združitev vseh belokranjskih partizanskih skupin in za pohod na Krško polje. 29. oktobra zjutraj so belokranjski partizani odšli na svojo usodno pot.

OPOMBE

1. Romaničev zapis o dveh vozovih na cesti in motornem kolesu, ki da je privzelo med napadom, je treba popraviti toliko, da je bil na cesti samo voz, s katerim se je patrolja pripeljala, pripeljal pa je le omenjeni mali tovorni avto, ki pa je bil verjetno na treh kolesih, kot jih je italijanska vojska mnogo uporabljala, in je od tod najbrže nastala zamenjava z motornim kolesom s prikolico, kar po desetih letih, ko je bilo poročilo zapisano, niti ni čudno. — Popraviti je treba tudi Koširjevo zamenjavo Jermána Poldeta s Korelcem. — V poročilu SP z dne 15. septembra 1941, objavljenem v ponatisu l. 1951 oziroma v zadevnem komentarju šte. 148, na str. 301, treba popraviti imena italijanskih vojakov. — Popraviti je treba tudi napačni datum 7. IX. v pravilni 6. IX. v članku »Začetek junaških dni Bele krajine«, SP šte. 170, 22. VII. 1951. — 2. Zanini — tenente Livio Zanini. V noči 2. septembra 1941 ob 23,15 je bila patrolja, ki je nadzorovala progo med Radohovo vasio in Sentvidom pri Stični, ter so jo sestavljali tenente Livio Zanini in pešaka Giovanni Mattioli ter Ranieri Zogno, napadena iz neposredne bližine. Zanini je bil zaboden z bajonetom »kot jih je imela bivša jugoslovanska vojska«, Mattioli pa ustreljen. Oba sta podlegla ranam. Zogno je pobegnil in alarmiral posadko v Radohovi vasi. Zaradi tega napada so Italijani v Radohovi vasi in okolici zaprli mnogo ljudi, ne da bi mogli izslediti krivce.

PTUJSKI GRAD IN NJEGOVA OKOLICA V NOVEM VEKU

Vsak kraj živi določeno skupno življenje z drugimi kraji in z okolico. V tem sožitju raste posamezni kraj s širšo ali višjo organizirano dejavnostjo v središče svojega okoliša. Za središčno vlogo sedanjega kraja so pomembni priroda s surovinami, prometna lega, kulturni zavodi ter tehnika proizvodnje. V preteklosti z naturalnim gospodarstvom v zgodnji fevdalni dobi pa je zlasti obrambna lega razvila za središča okolij najprej gradove, nato pa zraven gradov mesta, ki so postala s kapitalizmom neporečna središča krajin.

Grad v sestavu svojega okolja predstavlja kot organizacijska celica pomembno stopnjo v razvoju fevdalne družbe. V fevdalnem družbenem redu, ki je podrejal podložniku osebno, gospodarsko in politično fevdalcu, je bil grad tudi gospodarsko središče svoje okolice, dokler ga niso s tega, pokrajino vsestransko obvladujočega položaja izpodrinila mesta z denarnim gospodarstvom. Mesta so na temelju obrtniških, prometnih in trgovskih privilegijev omejila središčno pokrajinsko vlogo gradov na njihovo upravno in sodnopolitično dejavnost kot središča zemljiške gosposčine. Kako je grad doigral svojo središčno pokrajinsko vlogo v novem veku, kako je v tem času vezal zlasti s tlako in naturalnimi dajatvami okolico nase ter bil njeno središče, poskušamo v naslednjih vrsticah nakazati s primerom gornjega grada v Ptuj¹.

Srednjeveški grad v Ptuj je bil sedež upravitelja² salzburške zemljiške posesti, ki je segala od Hajdine do Središča. Z upravno razdelitvijo

Skica ptujskograjske zemljiške gosposčine